

PODOBA TURKOV V SLOVENSKI DRAMATIKI

Katarina Jaklitsch Jakše

Srednja vzgojiteljska šola in gimnazija Ljubljana, Ljubljana

UDK 821.163.6–24.09:316.647.8(=512.161)

V prispevku analiziram dramska dela s podobo Turka v osrednji ali stranski vlogi, pri čemer upoštevam ljudske ali čitalniške igre, drame po nemških in francoskih zgledih ali le preproste večerniške dramske zgodbe, ki so po svoji snovi ali vsaj skromni motiviki uvrščene med zgodovinsko dramo. Zgodovinska tematika in s tem motivika Turkov se je najprej pojavila v času čitalniške dramatike z zahtevo, da se napiše drama iz splošne slovanske oz. slovenske zgodovine. Posledica takih zahtev, ki jim je ostro nasprotoval Josip Stritar, ki je trdil, da se ne bi smelo postavljati omejitvenih zahtev, so bile formalno lagodne drame, ki so jim očitali manjšo umetniško vrednost. Pri tem pa se poraja vprašanje, čemu je podoba Turkov tako mračna, zakaj nosi vedno vlogo hudega sovražnika – kako lahko tu prestopimo mejo stereotipa.

Turki, slovenska dramatika, zgodovinska drama, čitalnice, igre

In this article, I analyse dramatic works in which a Turk is the main protagonist or has a supporting role. Different plays and dramas are taken into account: folk or Reading Society plays, dramas written in the wake of German and French plays, and even simple evening drama stories, classified as history plays due to the topics or modest themes. Historical topics and with them images of Turks first appeared in the period of Reading Society drama, when the demand that a play featuring general Slavic or Slovene history should be written emerged. The consequences of such demands, opposed by Josip Stritar who claimed that there should not be any restrictive conditions, were light dramas that for critics have little artistic merit. Several questions arise: Why is the image of Turks so dark? Why are they always presented as the mortal enemy? How can we go beyond the stereotype?

Turks, Slovene drama, history drama, Reading Societies, plays

1 Uvod

V okviru kulturologije se je konstituirala posebna disciplina, ki je dobila ime imagologija in se ukvarja s stereotipi. Pageaux (Smolej 2002: 139) jih definira kot posebne oblike podob. Imagologija raziskuje podobo, ki si jo o neki deželi ustvarijo tujci, kot tudi podobo dežele pri domačih avtorjih. Imagologija ugotavlja zlasti stereotipne podobe posameznega naroda v določeni književnosti, jih kronološko razvršča in jih skuša razložiti, hkrati pa jih primerja s stereotipnimi podobami drugih narodov v isti literaturi. V Evropi je bil strah pred Turki globoko zakoreninjen, kar je Osmanom v psihološkem smislu pomagalo tudi v času, ko je njihova moč že zahajala. Stereotipna podoba o turški grožnji je bila globoko zakoreninjena med ljudmi (Jezernik

2012). V času t. i. dolge turške vojne so manipulirali tudi s strahom pred Turki in zavestno povelečevali osmanske zmage (Ciglencečki 1992: 19).

Spopadi med Turki in Evropo niso bili le dolgotrajni bojni pohodi in velike bitke. Od srede 15. stol. so enote osmanske vojske neštetokrat vpadle na Koroško in Kranjsko, predvsem pa na Štajersko. Vpade so spremljala neverjetna grozodejstva, Turki so ropali, požigali in vodili ljudi v ujetništvo. Turški vpadi so se globoko vtisnili v zavest preprostih ljudi, rokodelcev in kmetov. Izročilo o turških vpadih se je ohranilo v pripovedkah, pesmih, legendah, na votivnih podobah in kasneje v redkih dramskih besedilih.

Tako je bilo od poznega 15. stol. v Evropi natisnjenih mnogo spisov, potopisov in kompilacij, katerih avtorji so napisali mnogo resnic, pa tudi mnogo izmišljenih zgodb o Turkih. Predstave o Turkih, o njihovem poreklu, vojaški moči, državi in še posebej o veri so bile polne neizmerne pretiravanja in domišljije.

2 Slovenska dramatika in zgodovinska drama

Prvi pojav dramskega izraza predstavljajo verske igre, ki so se rodile v evropskem srednjem veku. Glede na zapise v Valvasorjevih sporočilih in tedanje jezuitske zapise je mogoče razbrati, da so od sredine 17. do sredine 18. stol. jezuiti v šolah gojili šolske drame in ob slovesnih priložnostih na prostem uprizarjali gledališke igre, mirakle, ki so imele izrazit versko-vzgojni namen, v njih pa so vplekli tudi dogodke tistega časa, npr. turško obleganje Dunaja l. 1683. Besedila niso ohranjena (Schmidt Snoj 2011: 17). Igre so bile del šolskih proslav in podeljevanja nagrad uspešnim dijakom, po drugi strani pa so bile namenjene tudi preprostim romarjem. Slovenska dramatika ima svoje prave začetke šele proti koncu 18. stol., v obdobju, ki ga označujemo razsvetljenstvo. Sledil je zastoj na področju dramatike (iger), ki pa doživi ponoven vzpon v 19. stol., in sicer je kranjski deželni zbor l. 1870 razpisal nagradni natečaj za izvirne igre, za tragedijo, dramo, oper(et)o in libreto, ki naj bi bile vse iz slovenskega ali slovanskega narodnega življenja, tragediji pa so še dodatno predpisali zgodovinsko snov. Sredi 70. let 19. stol. so Stritar, Jurčič in Levstik posegli tudi na področje dramatike, kasneje se jim je v 80. letih pridružil tudi Josip Vošnjak. Po l. 1870 so se zato mnogi pisci trudili z različnimi zgodovinskimi snovmi: z obdobjem Rimljanov na naših tleh, s Slovani po naselitvi, z bitko na Kosovem polju, s kmečkimi upori ali s turjaškimi plemiči, celjskimi grofi, z upadi Turkov – a brez uspeha. Kljub temu se je nekaj let pozneje pri nas začela tragedija z zgodovinsko tematiko, zasnovana na dogodkih iz slovanske preteklosti.

Kaj je slovenska zgodovinska drama in kako je s tragedijo v 19. stol.? Ivan Macun deli dramatiko »v igro žalostno in veselo« (Koruza 1997: 84). Anton Janežič pri razlagi drame in zgodovinske drame kot posebne dramske vrste pravi: »Tragediji sorodne so drame, to so igre, ki niso ne skozi in skozi žalostnega, pa tudi ne le veselega značaja, in tako rekoč v sredini med tragedijo in komedijo stoje« (prav tam: 86). Tako Macun kot Janežič delita dramatiko po izvoru snovi (zato zgodovinska drama). Izvor dramskega dejanja opredeli Janežič z besedami: »Dejanje more biti zgodovinsko, če

je pesnik svoj predmet iz zgodovine zajel, ali izmišljeno, če si ga je pesnikova domišljija vstvarila« (prav tam: 86). Torej prilastek zgodovinski označuje pri njih le objektivnost in dokumentiranost dramske snovi v nasprotju z izvorno dramsko zgodbo. Iz katere zgodovine pa zajemajo snov slovenski dramatik? To vprašanje so rešili, ko so slovenski kulturni delavci začeli graditi slovensko narodno gledališče in ko je na pobudo Dramatičnega društva kranjski deželni zbor v Ljubljani l. 1870 razpisal natečaj za najboljšo izvorno žaloigro in najboljši izvorni resni igrokaz, kjer je bila zahteva: »Predmeta obeh iger se morata vzeti iz slovenske ali obče slovanske povestnice ali narodnega življenja« (prav tam: 87). Nasprotno stališče je zastopal Stritar, ki je trdil, da se ne bi smelo umetnosti postavljati omejitvenih zahtev niti iz narodnostnega stališča.

3 Motiv Turkov v slovenski dramatiki

Čitalniške prireditve in vedno glasnejši vzkliki, da Slovenci potrebujejo svoje gledališče, so privedli do ustanovitve Dramatičnega društva l. 1867 (Koblar 1972: 68), ki je objavilo razpis za tragedijo in za dramo iz slovenske in splošno slovanske zgodovine. Od skupaj 11 del so se ohranili *Zeta carja Lazarja, Slavomil in Jovana, Andrej Turjaški, Viljem grof Slavata* in *Kodrova Pavlina*.

V čas čitalniške dramatike konec 60. let uvrščamo delo neznanega Saverjana z dramo *Smrt združi ljubeča srca*. Dejanje temelji na hudobni spletki, neverjetnih naključjih, na junaštvu in žrtvovanju. Berač Jurij nenehno muči kmeta Čamernika z grožnjo, da ga bo izdal, ker je pred leti pahnil v prepad grofa Miroslava. Zaradi groženj bi moral dati svojo hčer Jero Hrastarjevemu Janezu, čeprav ve, da je temu le do njegovega premoženja. Zaradi tega sta Jera in njen ženin Jernej obupana. V deželo vdrejo Turki, ki Jero ujamejo. Vaščani se zberejo pri cerkvi, da bi se rešili. Jerin brat France in Jernej se odpravita v vas, da bi rešila Jero in oba junaško padeta. Na srečo pridejo vaščanom na pomoč obmejni vojaki, premagajo Turke in ujamejo hudobnega Jurija, ki še vedno muči Čamernika. Poveljnik obmejne vojske prepozna v Juriju in Čamerniku tihotapca, ki sta ga pahnila v prepad, a je ostal živ. Čamernik umira, težko breme trpljenja se mu je odvalilo z duše, Jurija pa odpeljejo, da bo odslužil kazen. Čamernik bi rad še enkrat videl hčer, ki so jo uspeli rešiti iz rok Turkov. Jera od žalosti omedli, prikaže se ji Jernejev duh in ji izroči poročni venec, ki si ga da na glavo ter umre (Koblar 1972: 62).

Med ohranjenimi zgodovinskimi igrami je bila *Andrej Turjaški ali Vse za vero, carja in domovino*, delo Jožeta Iskrača Frankolskega, ki je bil le napol šolan človek in tako nikakor ni bil zmožen napisati dobre drame (Koblar 1972: 79). Gre za petdejanško igro, v epskem okviru avstrijsko-turških bojev. Andrej Turjaški l. 1593 odide na bitko pri Sisku proti Turkom. Andrejev sovražnik je oskrbnik Veselič, ki se poturči in ima kot Ahmed paša velike načrte: podjarmil bo vso Evropo in se znebil sultana, podrl vse cerkve in mošeje, bogatim bo vzel vse premoženje in ga razdelil med revne ... Jelica ljubi Turjaškega, a jo nadleguje Veselič; pridejo Turki. Veselič izda vse, da bi si rešil življenje in si pridobil Jelico. Ženske se Turkom upirajo. Omerju ugaja Jelica, ki

se ga otepa s polenom; tu Omer Slovincem naredi velik poklon: »bili bi nepremagljivi, ko bi ne imeli toliko izdajalcev« (Wollman 2004: 86). Turjaški je ujet, Jelica se vrže z okna. Slovenski vojaki vdrejo v pašev grad, osvobodijo Turjaškega in vržejo v ječo Ahmeta, ki se zastrupi in umira v groznih mukah. Igra bi se lahko končala s svatbo Jelice in Turjaškega, kajti Jelica ni mrtva, a se zaplete v ljubezensko prigodo z mladostnim prijateljem, ki pa je ranjen v novih bojih. Turjaški izroči svoj grad Bogomilu, Jelica pa naj postane njegova žena; toda Jelica se hoče zaročiti z obema šele v nebesih. Tako se vsi trije odpovedo zvezi na tem svetu (Koblar 1972: 80). Vse to kaže, da gre za eno bolj romantičnih pesnitev, a z zelo majhno umetniško vrednostjo. V prizadevanju za uspešno dramsko delo je skušal pisec združiti kar največ različnih motivov in umetnih pesniških oblik, prikazal pa je le naivno zgodovinsko idiliko in neverjetne junaške dogodivščine.

Josip Drobnič, duhovnik, ki je l. 1851 ustanovil čitalnico, prirejal gledališke igre ter izdajal prvi slovenski leposlovni list *Slovenska čbela*, je tudi prevajal igre in sestavljal gledališke skupine (Koblar 1972: 59). L. 1850 Franjo Kos izda *Dve igri za slovensko gledališe*, ena ima naslov *Juran in Sofija ali Turki pri Sisku*. Gre za junaško, ilirsko igro v treh dejanjih, ki se dogaja v Zagrebu in v Sisku l. 1539, napisal jo je Ivan Kukuljević Sakcinski, iz hrvaščine pa jo je prevedel Josip Drobnič, čeprav preberemo pri Wollmanu (2004: 44), da je morda igro prevedel Andrej Likar. Izvirni repertoar je nasproti prevedenemu neznaten. Igra Frana Potočnika *Dan slave ali krščansko-turška vojska* iz l. 1878 je na slovenskem odru eden redkih dogodkov iz četrstoletnega izvirnega ustvarjanja, a je žal rokopis te žaloigre izgubljen. Igra je najbrž izviralala iz zapoznelega ilirizma in je bila nekaka proslava zmage, pri kateri so bili udeleženi Slovenci (prav tam: 84).

Žalostno igro v petih dejanjih *Zeta carja Lazarja ali Bitva na Kosovem polji*, ki je bila od poslanih iger na natečaj l. 1872 ocenjena kot najboljša, je napisal Josip Klemenčič oz. Jože Klenič (Koblar 1972: 82, Wollman 2004: 84). Izvirna tragedija se naslanja na Kosovski cikel (vpliv srbskih kosovskih dram), kjer je pisatelj zajel nasprotje med Vukom Brankovićem in Milošem Obilićem. Delo sloni na zapletih v Lazarjevi družini in na tekmi za prestol. V odločilnem času, ko Turki zmagujejo nad Bolgari in pripravljajo napad na Lazarjevo cesarstvo, želi Branković srbsko krono in išče zveze pri Turkih. Branković z zvijačo prepreči srbski napad na Turke in podtakne izdajalske namene Obiliću. Miloš se hoče obrekovanja oprati, poslovi se od žene, odide v turški tabor, zabode sultana Murata in sam umre. Car zve za Miloševo žrtev in strt odide v odločilni boj. Srbska vojska zmaguje, toda sredi boja Branković prestopi k Turkom, vojska je poražena in car pade v roke sovražniku. Pred smrtjo prekolne izdajalce domovine. Mladi sultan Bajazet je odvedel v harem Brankovićevo ženo in bo njegova sužnja, dokler ne najde carične Milice, ki jo sultan ljubi in mu jo je Branković obljubil za ženo. V obupu se Branković zabode. Klenič je iz cele zgodovinske tragedije naredil ljubezensko spletko v skoraj turški opravi.

Nekaj malega je za svojo revijo *Zvon* napisal Josip Stritar. Četudi je sam na Dunaju urejal in izdajal literarno glasilo, ni opravičila za formalno lagodne enodejanke, ki jih je napisal l. 1870 in v letih 1876–1880 (Wollman 2004: 110). Tri enodejanke je

navdihnila takratna avstrijska okupacija Bosne. V *Kosani* se je Stritar vrnil k svojemu priljubljenemu tipu nove ženske, ki jo je tu zavil v bosansko oblačilo. K poturčencu Stojanu begu pride Kosana in ga prosi, naj ne ubije svojih rojakov. Ko pa Stojan beg, ki se je vanjo takoj zaljubil, odkloni, da bi osvobodil njenega zaročenca, zabode njega in sebe.

Čas zgodovinske drame po l. 1870 je vznemirjal vrsto mladih začetnikov, npr. Fran Maselj – Podlimbarski začne l. 1873 pisati tragedijo *Milan in Jele*, a sredi 4. dejanja omaga (Koblar 1972: 116). Drama se godi na Dolenjskem v času luteranov in turških vojsk. Konflikt je ljubezenski, dejanje romantično, edina zgodovinska oseba je Primož Trubar.

Najpomembnejši poizkus zgodovinske tragedije v času okoli *Tugomera* je bila izvirna tragedija iz slovenske zgodovine v petih dejanjih *Zoran ali Kmečka vojska na Slovenskem*, ki jo je v verzih spisal poznejši zgodovinar Ivan Vrhovec. Svetovalec kmetov in njihov prijatelj je stari Bogdan, nekoč srbski knez, ki se je naselil med Slovenci, voditelj kmečkega upora je njegov sin Zoran. Med kmeti srečamo različne značaje, vdane podložnike in odločne upornike, pravične maščevalce krivic in tudi koristoljubce. Po napadu na grad se župnik obrne h kmetom ter obdolži Zorana, da je izdal upor. Junak žalostno konča; oče Bogdan zavrže sina in kmetje ga obsodijo kot izdajalca. Stari Bogdan prepričuje kmete, da so si sami spletli bič, ki jih tepe, sami so priklicali tuje gospodarje: »Trepetala je turčinska kri, ko je slovenski meč zazvenel.« (Koblar 1972: 117–118.) Zoran v ječi pravi: »O gospod, sedaj me ne poznate še. / Sem / tedaj li trepetal, ko je v krvavih / in ljutih turških bojih prežal vsak / trenutek s tisočero smrtjo name?« (Prav tam: 120.) V tej tragediji, ki prva uvaja motiviko kmečkih uporov, se zdi, da čutimo odmeve slovenskih taborov na prelomu 60. in 70. let. Zato se toliko ponavljajo klici o slovenstvu, slovenskih možeh, slovenski domovini in slovenskem jeziku (prav tam: 124).

Najtehtnejše dramsko delo v 80. letih je dramska povest v petih dejanjih Franca Škofiča *Gospod s Preseka*. Dogajanje se godi v času reformacije na gradu Prežeku in v okolici Šentjerneja na Dolenjskem. Stari graščak umre in pride novi, ki je še hujši. Njegov pisar je bivši menih, ki jih sili v novo vero. Kovač Ivan Žar neti upor proti grajskim in ljubi Mino, hčer svobodnega kmeta, ki je ošabna in ga noče. Nekoč jo pri studencu odpeljejo grajski hlapci, vsa vas pa misli, da so jo ugrabili Turki. Mina se na videz poroči z graščakom in misli, da živi kot gospa na nekem gradu na Ogrskem. Kmalu odkrije, da je na Preseku, graščak pa jo pred vsemi osramoti, ko jo pokaže prijateljem kot lepotico, ki misli, da je grajska gospa. Vsa osramočena zbeži z gradu in se sklone maščevati. Kovač Žar pripravlja napad na grad, a je izdan in na koncu umre. V tem pride Mina in grofa zabode ter zase pridobi hlapce, ki odidejo v svobodo (Koblar 1972: 130). Večji del zgodbe je razvrščanje grajskih zločinov, vmes pa se obravnavajo novi ali že znani dogodki (motiv Turkov).

Roza Kosar l. 1900 v časopisu s podobami za slovensko mladino *Vrtec* objavi kratko in preprosto mladinsko gledališko igro v dveh dejanjih z naslovom *Požigalec*. Otroci posestnika Peneta, Poldek, Milček in Zora, se v sobi na predlog Poldka igrajo vojsko, kjer je Milček francoski cesar, Polde naš cesar in Zora turški. Zora se

pritožuje: »Že spet vojska! Zakaj moram pa jaz biti vedno Turek? Naj bom jedenkrat naš cesar.« (Kos 1900: 138.) Razložita ji, da je le turški tako majhen kot ona. Začnejo se sabljati, nato pride mati, ker je Turek zadet v glavo in začne jokati, Polde materi razlaga, da je treba Turke pobiti, ker niso naše vere. Zgodba se nadaljuje z materino smrtjo, Penetovim pogorijo gospodarska poslopja, očeta pa obtožijo, da jih je zažgal sam. Na sodišče pride Tone Prograr, posestnik z Dolenjske, ki rahlo opit pripoveduje zgodbo o bitki v Sarajevu, kjer se je streljal s Turki. Ob koncu pove, da je ponesreči zažgal Penetova poslopja.

Turki pred Dunajem ali Zmaga zvestobe je zgodovinska igra v petih dejanjih, ki jo je poslovenil France Rihar in objavil v *Zbirki ljudskih iger* l. 1910. Primerna je samo za moške vloge. Dogajanje je postavljeno v l. 1683. Prvo dejanje je postavljeno na vrt pred gradom grofa Volka na Kahlenbergu, kjer se pogovarjajo slovenski možje (lovec, pek, oštir, zidar), kako se ne bodo dali Turku nasaditi na kolec, a do njih pride novica, da so turški možje že napadli cesarja in zavzeli Dunaj, čeprav se vsem zdi čudno, »da bi sultan zaradi 40 tisoč tolarjev hotel pomagati ogrskim puntarjem [...], saj vsi trdijo, da so Turki neizmerno bogati« (Rihar 1910: 48). V drugem dejanju se preseli dogajanje v sobo na Kahlenberškem gradu, v tretjem pa se dejanja odvijajo na predmestni dunajski ulici. Kmet Jožel toži, da so vražji Turki vse požgali (samostan) in da mestni prebivalci zapuščajo Dunaj. Četrto dejanje prikazuje odprto turško šotorišče. Na eni strani je šotor velikega vezirja Kare mustafa, na drugi razgled na taborišče. Veliki vezir se pogovarja sam s sabo: »Alah kaznuj trmaste krščanske pse!« (Prav tam: 102.) Končno rešijo Dunaj, z veliko vero v božjo pomoč in borbenostjo. Zidar Nace pravi: »Pod šotorjem velikega vezirja pelje podzemni rov v mesto. Turki so skušali po njem vdreti v mesto, pa so jih odrezali ter vse pobili.« (Prav tam: 113.) Zadnje dejanje se premakne spet na dvorišče gradu, kjer grof Volk modruje:

Ti veš, dragi Kunibert (vitez z Visokega), kako me je užalostila vest, da so Turki poklali ujete kristjane in vse, ki so zašli v bližino turškega tabora ... Ko so Turki v divjem begu divjali proti jugu, so cele množice hitele v turški tabor plenit – med njimi so opazili tudi mojega starega prijatelja grofa Koloniča ... kakšen plen so ugrabili! Našli so 500 krščanskih otrok, ki so se med krvavim klanjem poskrili ... (Prav tam: 127.)

V svojem prvem, klasicističnem zgodovinskem obdobju v 90. letih 19. stoletja je duhovnik Anton Medved napisal tragedijo *Kacijanar*. Celotna drama je velika in enotna pesniška zasnova. V desetih dejanjih s 23 prizorišči je razgrnil vrsto veličastnih zgodovinskih prizorov od posvetovanj vojaških poveljnikov, bojnih premikov, podobe dvora in ječe do prerekanj med služabniki in dvorom (Koblar 1972: 162). Kacijanar je vrhovni poveljnik, ob njem pa so Janez Ungnad, Žiga Herberstein in Primož Trubar; nastopajo še podpoveljniki, cerkveni dostojanstveniki, poveljniki turških čet, Kacijanarjeva družina, njegova žena Elizabeta in njegova hči Skolasta ter trdna in demonska grofica Salamanka, ki mu z denarjem častihlepno pomaga v neuspeli zaroti proti cesarju (Wollman 2004: 148).

Prvi del, Zarja slave, prikazuje Kacijanarja v boju zoper Turke, njegov poraz pri Osijeku l. 1537, zamero pri cesarju in pobeg iz ječe. Pesnik ta del zaradi nizanjanja

zgodovinskih dogodkov enega za drugim označi kot dramo. Po pobegu iz ječe Kacijanar sklene, da bo zbral novo vojsko, potolkel Turke, nato prosil vladarja milosti. Ker Turki vnovič prodirajo, se da pregovoriti, naj Kacijanar pri Osijeku popravi svojo krivdo. Šele drugi del, *Zarja življenja*, vsebuje dejansko dramsko bistvo in razvija junakovo katastrofo: naslonitev na zarotnike zoper cesarja, to sta predvsem hrvaška velikaša, brata Zrinjska, njegovo osamljenost, ko zarota razpade, kajti vsi po vrsti se obračajo na Ferdinandovo stran, ko se le-ta pomiri z ogrskim kraljem, vojaki ga zapuščajo, žena ga prosi, naj se odpove Salamankinemu vplivu. V tej sili išče zveze s Carigradom in dočaka smrt v gradu Kostajnica, kjer mu je nudil zavetje Nikolaj Zrinjski, ki pokliče morilce, da ga napadejo in obglavijo. Kacijanarja nesreča ne spravi samo v spor z vladarjem, temveč v spor z domovino in samim sabo; iskati mora pomoč pri svojem najhujšem sovražniku Turku (Koblar 1972: 159). Je žrtev zavisti svojih nasprotnikov in šibkega vladarja, ob koncu pa doživi premik, da ni samo branilec domače zemlje in avstrijskih dednih dežel, ampak bo s pridobljenim mirom pripravil srečnejše življenje za vse, od velikaša do kmeta. »Tokrat bi slava bila mi zadostna; / kadar odložil bi krvavi meč, [...] kadar bi vedel kmet, za koga dela. / A meni bi v uho zveneli glasi: / Ti si rešitelj naš, zahvaljen bodi.« (Prav tam: 161.)

Ko je l. 1910 združil pod naslovom *Kacijanar* dve igri, *Zarja slave* in *Zarja življenja* iz l. 1895, je prvotno delo precej predelal (Schmidt Snoj 2004: 142). Tako predelano delo je bilo v marsičem novo delo. Nova predelava ima za pet dejanj samo pet prizorišč, večinoma v grajskih sobah. V drugi predelavi je dejanje strnjeno in notranje razgibano, Nikolaj Zrinjski je dvignjen do junaka: oprati hoče svojo krivdo v boju s Turki: »Pojdimo na dvor, da jih posekamo do zadnjega moža!« (Medved 1910: 125.)

Za mladino je društvo Pripravniki dom l. 1914 založilo pri Katoliški tiskarni dramsko igrico *Deklica in Turki*. Igra je iz zgodovine turjaških grofov v treh prizorih. Igrajo tri deklice in dva dečka. Pogovarjajo se, kako je grajski gospod rekel, da prihajajo Turki in da nihče ni varen pred njimi. Na Franckino vprašanje, kakšni so Turki, Jurij odgovori: »Jaz jih še nisem videl. Pravijo: Turek ima rdeče hlače, dolge, dolge pa mustače« (Pavšič 1914: 81). Otrok ni strah, če pridejo Turki, bodo vzeli meč in jim kot stari oče posekali glave, Micka pa bo šla zakurit kres na Kurešček, da bo opozorila na nevarnost. Zaupajo v Boga in upajo na Marijino pomoč, a vseeno pridrvijo »grdi obrazi kot peklenšček« (Pavšič 1914: 82) – Turki so našli kristjane, jih pobili brez usmiljenja, žene in dekleta so odpeljali v sužnost. Vzeli so tudi sestrico Micko, očetu pa so odsekali glavo. Takrat otroci sklenejo, da grejo za Turki in se maščujejo. Čez nekaj časa pride Micka nazaj in pove, kako so jih zvezali, dali na konje in odšli v Stambul. Ponoči Turke preseneti mlad, junaški grof Andrej Turjaški in reši vse otroke. Jurij: »No, tedaj bodo pa Turki videli, kaj prenesemo mi: slovenski junaki.« (Prav tam: 83.)

4 Sklep

Podoba Turka je v zavesti naših ljudi usidrana kot pojem nečesa slabega, nevarnega, vsaj kakor lahko sledimo redkim dramskim zapisom v slovenski literaturi. Od časa maloštevilnih prvih čitalniških zgodovinskih iger lahko formalno lagodne enodejanke in otroške igre s težavo označimo drugače kot romantično idilične pesnitve, ki imajo, z izjemo velike in enotno zasnovane tragedije *Kacijanar*, zelo majhno umetniško vrednost. Se pa v boju z nevarnim turškim sovražnikom vedno znova s pretiranim pogumom izkaže hraber in zvit slovenski človek.

Literatura

- CIGLENEČKI, Marjeta (ur.), 1992: *Srečanje z Jutrovim na Ptujskem gradu*. Ptuj: Pokrajinski muzej.
- JEZERNIK, Božidar (ur.), 2012: *Imaginarni »Turek«*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- KOBLAR, France, 1972: *Slovenska dramatika I*. Ljubljana: Slovenska matica.
- KORUZA, Jože, 1997: *Slovenska dramatika od začetkov do sodobnosti: literarnozgodovinske razprave*. Ljubljana: Mihelač.
- KOS, Franjo, 1850: *Dve igri za slovensko gledališče*. Ljubljana: J. Gointini.
- KOS, Roza, 1900: Požigalec. *Vrtec* 30/8. Ljubljana. 138–140.
- MEDVED, Anton, 1910: *Kacijanar*. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- PAVŠIČ, Franjo, 1914: Deklica in Turki. *Vrtec* 44/6. Ljubljana. 81–83.
- RIHAR, France, 1910: Turki pred Dunajem. *Zbirka ljudskih iger* 15. Ljubljana: Katoliška bukvarna. 47–132.
- SCHMIDT SNOJ, Malina, 2004: *Tokovi slovenske dramatike: od začetkov k sodobnosti*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- SMOLEJ, Tone (ur.), 2002: *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti: imagološko berilo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- STRITAR, Josip, 1870: Kosana. *Zvon* 1/4.
- WOLLMAN, Frank, 2004: *Slovenska dramatika*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.